

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЗАПРОВАДЖЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ У КРАЇНАХ ІЗ РИНКАМИ, ЩО ФОРМУЮТЬСЯ

Досліджено основні наукові підходи до трактування сутнісних характеристик сталого розвитку. Проаналізовано особливості економічного виміру сталого розвитку у країнах із ринками, що формуються. Обґрунтовано проблеми імплементації екологічної складової концепції СР у вказаній групі країн.

Ключові слова: *сталий розвиток, концепція сталого розвитку, країни із ринками, що формуються, навколишнє середовище, виміри сталого розвитку.*

In the article key theoretical approaches to the essence of sustainable development are examined. Sustainable development economic dimension peculiarities in emerging markets are analyzed. Main problems of sustainable development environmental dimension implementation in emerging markets are substantiated.

Keywords: *sustainable development, sustainable development concept, emerging markets, environment, sustainable development dimensions.*

Исследованы основные научные подходы к определению сути и атрибутов устойчивого развития. Проанализированы особенности экономического измерения устойчивого развития в странах с формирующимися рынками. Обоснованы проблемы имплементации экологической составляющей концепции устойчивого развития в указанной группе стран.

* кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки, підприємництва та маркетингу Київського університету ринкових відносин

Ключевые слова: устойчивое развитие, концепция устойчивого развития, страны с формирующимися рынками, окружающая среда, измерения устойчивого развития.

Постановка проблеми. Популяризація й імплементація екологічно дружнього підходу до реалізації економічних інтересів у країнах із розвинутою економікою на сучасному етапі, насамперед, пов'язані з появою і швидким примноженням негативних проявів деградації екологічної складової економічного розвитку, внаслідок інтенсифікації процесів глобалізації, агресивної міжнародної експансії ТНК, надмірної експлуатації навколишнього природного середовища суб'єктами міжнародних економічних відносин.

Саме різкі зміни клімату, значне зменшення біорізноманіття, зростання смертності населення Землі від хвороб, спричинених забрудненням навколишнього природного середовища, й інші прояви екологічної катастрофи, що насувається, і поставили під сумнів середньо- і довгострокову ефективність традиційних підходів до питання ресурсного забезпечення економічного зростання; змусили країни із розвинутою економікою і ринками, що формуються, визнати гостру необхідність оцінки результатів і перспектив функціонування міжнародної і національних економік виключно крізь призму екологічних і соціальних інтересів, переходу до сталого господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у вивчення проблематики сталого розвитку (СР) здійснили О.Білорус, П.Дасгупта, Дж.Дрексхейдж, Г.Ендерсон, Ю.Мацейко, Д.Мерфі, Ю.Пахомов, Дж.Робертсон, А.Філіпенко тощо. Роботи наведених науковців присвячені аналізу суті й ознак категорії сталого розвитку, найважливіших елементів його економічного, соціального й екологічного вимірів, «зеленого» зростання міжнародної і національних економік, специфіки і перепон на шляху імплементації концепції СР у країнах світу та її глобальної перспективи [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7].

Особливості реалізації концепції сталого розвитку безпосередньо у країнах із ринками, що формуються, характерні риси запровадження

альтернативних джерел енергії, шляхи розв'язання екологічних проблем, породжених активною експлуатацією навколишнього природного середовища, у країнах цієї групи розглядаються у працях С.Хоувз, П.Вірволл, Дж.Занг, С.Клавіттер, К.Хакенеш, Г.Янус й інших відомих вчених [8; 9; 10; 11].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. До теперішнього часу, разом із тим, в економічній науці чимало питань у межах проблематики сталого розвитку залишаються без ґрунтовної відповіді. Так, у науковій літературі не сформовано єдиного фундаментального підходу до трактування атрибутів і складових економічного, екологічного, соціального вимірів сталого розвитку, що ускладнюється відвертим домінуванням на практиці першого з них; не здійснено комплексного дослідження специфіки втілення у життя економічного й екологічного вимірів сталого розвитку у їх взаємозв'язку у країнах із ринками, що формуються; не надано критичної оцінки глобальної перспективи імплементації концепції сталого розвитку у контексті трансформації ролі країн із ринками, що формуються, у міжнародній економіці і світовій політиці тощо.

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз проблем й особливостей імплементації екологічної складової концепції сталого розвитку у країнах із ринками, що формуються, у контексті трьох вимірів сталого розвитку.

Виклад основних результатів дослідження. Вперше на міжнародному рівні поняття сталого розвитку наводиться у 1987 році у доповіді «Наше спільне майбутнє», підготовленій Міжнародною комісією з навколишнього середовища ООН на чолі з прем'єр-міністром Норвегії Г. Брундтланд, та визначається як розвиток, що відповідає потребам сучасного покоління, не позбавляючи при цьому наступні покоління можливості задовольняти власні потреби у майбутньому [12, с. 8]. Незважаючи на інтенсифікацію процесу реалізації ключових положень концепції сталого розвитку у країнах світу за останні десятиріччя, у межах світової економічної думки сьогодні досі не сформульовано єдиного підходу до трактування атрибутів і вимірів СР.

Йдеться про те, що у зв'язку із кризою неоліберальної моделі глобалізації, активною транснаціоналізацією економіки, приматом економічних інтересів над екологічними, що нині *de facto* залишаються реаліями розвитку міжнародних економічних відносин, у науковому світі не припиняються численні дискусії на предмет атрибутів сталого розвитку, повної відповідності суті концепції СР потребам сучасної світової економіки, необхідності виділення домінуючого серед трьох – економічного, екологічного, соціального – вимірів сталого розвитку.

Так, у роботах С.Біляцького, О.Гарашук, В.Куценко, Т.Перейри, Дж.Робертсона, присвячених проблематиці сталого розвитку, змістовий акцент зміщено у бік соціального виміру СР – аналіз вказаних авторів базується переважно на людиноцентристській концепції як ключовому орієнтирі подальшої трансформації світового господарства [13, с. 6; 14, с. 10; 15, с. 1-2; 6, с. 2]. П.Дасгупта також визначає сталий розвиток крізь призму соціальної сфери – як стійкий соціальний добробут, що передбачає не лише економічну злагоду людства на сучасному етапі, а і добробут наступних поколінь [2, с. 5]. Всі наведені вчені лише оглядово у власних дослідженнях звертаються до питання екологічної складової економічного розвитку, тоді як у багатьох країнах світу, зокрема, у країнах із ринками, які формуються, деградація навколишнього природного середовища досягла нині такої критичної позначки, що змусила національні уряди висунути саме «зелене» зростання, а не соціальноорієнтований розвиток на перший план економічної політики.

Дж.Дрексхейдж і Д.Мерфі, у свою чергу, визначають сталий розвиток як стійке економічне зростання, наділене екологічно дружнім «забарвленням» з метою досягнення трьох основних цілей у глобальному масштабі: підвищення стандартів життя, подолання бідності та призупинення деградації навколишнього природного середовища [3, с. 10]. Схожий екологоцентристський підхід до проблематики СР мають і Г.Ендерсон, що сконцентрував наукові пошуки навколо проблем і перспектив побудови глобальної системи «зеленої» економіки; Ю.Роцина, головним предметом

дослідження якої є раціональне природокористування; Е.Бергхолл й А.Перрелс, що зосередили увагу на екологічних ефектах й екологічній політиці в умовах світової фінансово-економічної кризи [4, с. 276; 16, с. 80; 17, с. 1-2].

Заради об'єктивності варто визнати, зважаючи на кількість фундаментальних досліджень з питань економічного виміру сталого розвитку, що саме він досі *de facto* залишається домінуючим і викликає найбільшу зацікавленість наукової спільноти. У цьому сенсі необхідно вказати на те, що зарубіжні і вітчизняні вчені мають досить різне бачення найістотніших для сталого зростання компонентів економічного виміру, проте лівова частина авторів підкреслює значущість інновацій у цьому процесі [5, с. 149; 18, с. 13; 19, с. 38; 20, с. 51].

Динаміка ВВП і частки високотехнологічного експорту країн із ринками, які формуються, дає підстави вважати, що саме інновації сформували фундаментальне підґрунтя для інтенсифікації темпів зростання цих країн і є ключовим компонентом економічного виміру їх сталого розвитку. Так, приріст ВВП Бразилії, Індії, Індонезії, КНР, Малайзії, Республіки Корея, Філіппін за минулі двадцять років стабільно переважає приріст ВВП більшості країн із розвинутою економікою (Рис. 1).

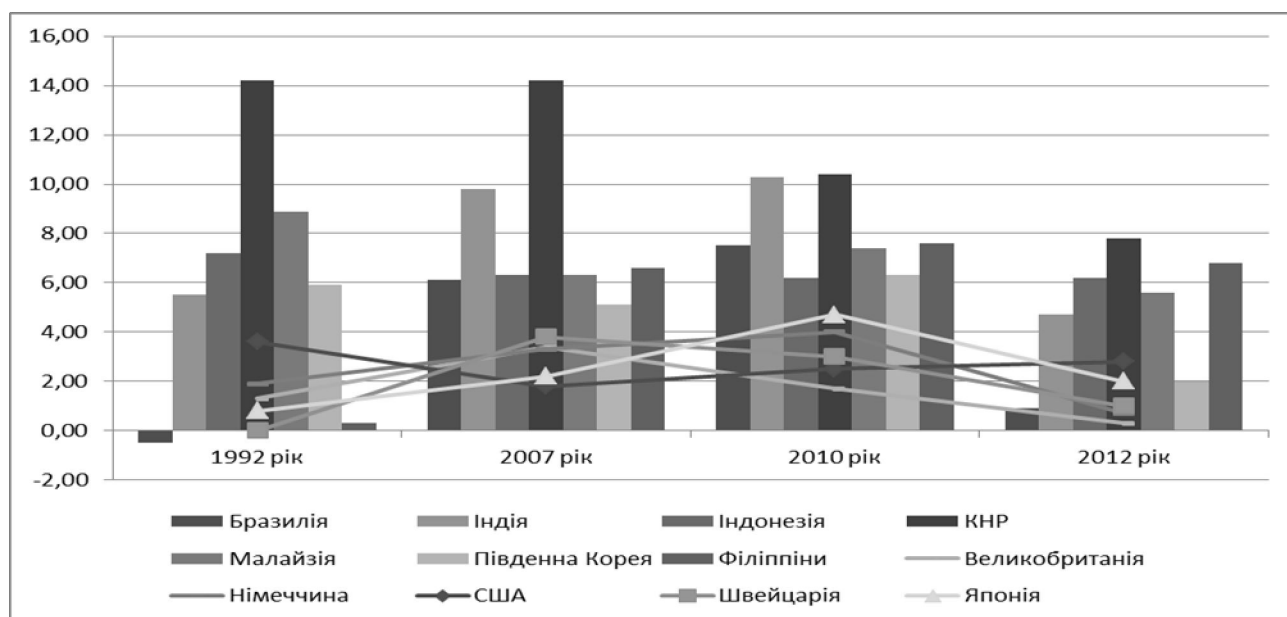

Рис. 1. Динаміка приросту ВВП країн із ринками, що формуються, і країн із розвинутою економікою у 1992-2012 рр. [21; 22; 23]

У свою чергу, частка експорту високотехнологічних товарів у 1992 році у КНР складала 6.4% всіх експортованих товарів, тоді як у 2011 році – вже 25.8%; частка високотехнологічного експорту Філіппін у 1992 році наближалася до 28%, а у 2011 році – до 47%; в Бразилії за окреслений період цей показник зріс майже вдвічі [21]. Водночас, у США і Великобританії частка високотехнологічного експорту за 1992-2011 роки навпаки демонструвала тенденцію до зниження. Серед інших факторів значного пришвидшення темпів економічного зростання країн аналізованої групи – лібералізація торгівлі, розширення партнерської бази, спеціалізація, сприятливі зовнішні умови фінансування, дешева і потужна армія робочої сили тощо.

Ведучи мову про причини суттєвого прискорення темпів зростання країн із ринками, які формуються, за останні 30-40 років, варто визнати: принципову роль у цьому процесі відіграють не лише економічні реформи, ефективна інноваційна політика, а і безпрецедентна за своїм масштабом і негативними ефектами експлуатація навколишнього природного середовища. Деградація екологічної складової економічного зростання у країнах цієї групи, породжена безвідповідальним тиском на екологію у гонитві за надприбутками і світовим економічним лідерством, поставила у ранг невідкладних проблему ефективного природокористування, у разі ігнорування якої подальший економічний розвиток викликає значні сумніви.

Реформування економічної системи у напрямі її екологізації важливе для країн із ринками, що формуються, з двох стратегічних причин: по-перше, саме ця група є вразливішою за країни із розвиненою економікою до змін клімату, у більшій мірі залежною від невідновлювальних природних ресурсів, обсяги яких неминуче зменшуються; по-друге, саме у країнах із ринками, що формуються, у зв'язку з нарощенням темпів економічного зростання відбувається збільшення викидів парникових газів в атмосферу, інтенсифікація використання природних ресурсів і, відповідно, щорічно фіксуються вищі показники смертності населення через забруднення повітря, низьку якість води, хвороби, що асоціюються із кліматичними змінами, зменшується біорізноманіття тощо [24,

с. 6]. Однак, на шляху повноцінної і рівномірної імплементації трьох вимірів СР у країнах із ринками, що формуються, як у світлі глобальних інституційних детермінант, так і національних політик сталого розвитку присутня ціла низка перепон. Розглянемо наймасштабніші з них.

По-перше, чи не найголовнішою причиною істотного посилення тиску на навколишнє природне середовище у країнах із ринками, що формуються, наприкінці ХХ століття стала обрана ними орієнтація на кількісні показники економічного розвитку, яка на практиці проявилася, зокрема, ігноруванням екологічних інтересів у ході реалізації економічних. Тобто, фактично, йдеться про те, що у цей період у країнах аналізованої групи виник величезний розрив між темпами імплементації економічного й екологічного вимірів сталого розвитку.

Так, у КНР початок потужних економічних реформ припав на 70-80 роки ХХ століття, тоді як системний курс на повноцінне екологічно дружнє зростання країна взяла лише у 2006 році з затвердженням 11-го п'ятирічного плану розвитку на 2006-2010 роки. Він, зокрема, передбачав зниження споживання енергії промисловим сектором на 20%, зменшення обсягів основних забруднювачів навколишнього середовища на 10%, нарощення площ лісових насаджень з 18.2% до 20%, досягнення утилізації 60% твердих відходів до 2010 року [25, с. 27]. У межах 11-го плану у 2009 році китайський уряд збільшив обсяг інвестицій у формування системи екологічного контролю й інновацій, створення повноцінної міської екологічної інфраструктури на 89.5% і 94.8% відповідно у порівнянні з 2005 роком [26, с. 37].

Додамо, що екологічні ініціативи у КНР реалізувалися і до 2006 року, проте до цього часу політика китайського уряду у сфері навколишнього середовища, як вбачається, не носила системного характеру, оскільки була зосереджена на енергетичних аспектах, базувалася на ідеях безвідходного виробництва, хоча умови для системного підходу до проблеми існували і до 2006 року: формування Національної стратегії сталого розвитку КНР було започатковано ще у 1992 році одразу ж після Конференції ООН з

навколишнього середовища і розвитку у Ріо-де-Жанейро; план розвитку, що містив окремі принципові екологічні цілі, був затверджений на 16-му Національному конгресі Комуністичної партії Китаю вже у 2002 році.

Схожа ситуація у сенсі орієнтації на кількісні показники економічного розвитку склалася і в Індії з тим лише виключенням, що країна має найвразливішу екосистему у світі, проте досі на відміну від КНР у межах власної економічної політики дотримується принципу суттєвого домінування економічних інтересів над екологічними. Слід визнати, що в Індії, справді, використовують та інвестують в альтернативні джерела енергії (зокрема, найбільша увага індійського уряду приділена підтримці розвитку сонячної енергії згідно з Національним планом дій з протидії змінам клімату), однак, лєвова частка енергії, що споживається країною, походить з традиційних джерел: станом на 2012 рік вугілля приносило Індії більше 50% всієї енергії [27].

По-друге, важливе значення для результативної імплементації екологічного виміру сталого розвитку як на національному, так і міжнародному рівнях має принцип системності; саме його взято за основу у ході розробки і втілення у життя «зелених» ініціатив у США, Німеччині, Австралії, Японії тощо. На відміну від країн із розвинутою економікою більшість країн із ринками, що формуються, характеризуються наявністю дещо сегментарного, вибіркового підходу до запровадження концепції сталого розвитку. Так, основний акцент у межах екологічної політики в аналізованій групі лежить на енергетиці, тоді як проблеми в інших сферах, які є «ближчими» до екологічного виміру сталого розвитку, аніж до економічного, досить часто ігноруються.

Наприклад, присутній значний дисонанс між практичними результатами переосмислення в умовах деградації навколишнього природного середовища теоретичних підходів до джерел енергії, що використовуються економікою, і до сталого розвитку, в цілому, у країнах із ринками, що формуються, який найяскравіше демонструють Індекс привабливості країни у сфері

альтернативної енергетики (RECAI) й Індекс сталого розвитку (ISD), наведені нижче (Табл. 1).

Таблиця 1

Індекс привабливості країни у сфері альтернативної енергетики (RECAI) й Індекс сталого розвитку (ISD) країн світу у 2013 році*

<i>Показник</i> <i>Групи країни</i>	<i>ISD</i>	<i>Індекс екологічної складової у межах ISD</i>	<i>Місце в ISD</i>	<i>RECAI</i>	<i>Місце у RECAI</i>
Країни з розвиненою економікою					
1. Швейцарія	2,922	0,918	1	–	–
2. Австралія	2,892	0,567	5	60,6	4
3. Німеччина	2,801	0,797	11	67,6	3
4. США	2,754	0,566	14	71,6	1
5. Японія	2,719	0,729	16	59,4	6
Країни із ринками, що формуються					
6. Південна Корея	2,515	0,582	25	52,7	12
7. Бразилія	2,300	0,674	40	50,7	15
8. КНР	1,763	0,219	81	70,7	2
9. ПАР	1,640	–	93	46,1	23
10. Індія	1,483	0,129	105	54,9	8

*Джерело: [28; 29].

Як видно з Табл.1, більшість країн із розвиненою економікою, з одного боку, випереджає країни із ринками, що формуються, у межах Індeksu сталого розвитку, який надає оцінку реалізації всіх трьох вимірів СР у комплексі. З іншого ж боку, КНР й Індія як найпотужніші ринки, які формуються, – лідери Індeksu привабливості країн у сфері альтернативної енергетики, що є результатом значних зусиль й інвестицій обох країн: вже у 2010 році з кожного долара США, що інвестувався в світі у відновлювальні джерела енергії, 50 центів припадали на КНР; у 2013 ф.р. китайський уряд виділив 2.4 млрд. дол. США субсидій на розвиток альтернативної енергетики; за останні декілька років у КНР прийнято цілу низку важливих системних документів, що регламентують запровадження «зелених» ініціатив [28, с. 26].

По-третє, у сенсі перепон на шляху до сталого розвитку країн із ринками, які формуються, слід згадати і про досить слабкі міждержавні зв'язки між

країнами групи (окрім КНР), що стають на заваді інтенсивнішій імплементації концепції сталого розвитку як на національному, так і регіональному рівнях. Сегментарний характер наднаціонального співробітництва з метою сталого розвитку у групі країн із ринками, що формуються, зокрема, виявляється у відсутності єдиної бази звітності щодо результатів запровадження екологічної складової концепції СР, прозорості і відкритості у процесі міждержавної взаємодії, спільних фундаментальних досліджень з проблематики колективного подолання деструктивних для навколишнього природного середовища явищ.

Висновки. Економічне зростання країн із ринками, що формуються, сьогодні залишається все ще надзвичайно екологічно чутливим. Задля зниження тиску на навколишнє природне середовище і, водночас, збереження високих темпів розвитку країнам із ринками, що формуються, необхідно: нарощувати енергетичну безпеку, зокрема, шляхом активної державної підтримки і стимулювання бізнес-ініціатив у сфері альтернативної енергетики; пріоритезувати у межах політики сталого розвитку системний підхід до розробки та реалізації регіональних, державних і муніципальних програм СР з метою подолання примату економічних інтересів над екологічними; збільшити транспарентність і відкритість, розширити масштаби міждержавної взаємодії (зокрема, співробітництва Південь-Південь) задля сталого розвитку; створити умови для проведення комплексних наукових досліджень з проблематики регіонального і міжнародного співробітництва у царині СР, що сприяло б оновленню світової парадигми сталого розвитку з урахуванням новітніх викликів і трансформації ролі країн із ринками, які формуються, у міжнародній економіці і світовій політиці тощо.

Список літератури:

1. Глобальна перспектива і сталий розвиток : (Системні маркетингові дослідження) / О. Г. Білорус, Ю. М. Мацейко. – К. : МАУП, 2005. – 492 с.
2. Dasgupta P. Measuring sustainable development: theory and application / P. Dasgupta // Asian Development Review. – 2007. – Vol. 24, №1. – P. 1-10.

3. Drexhage J. Sustainable Development : from Brundtland to Rio / J. Drexhage, D. Murphy. – NY : UN Publ., 2010. – 26 p.
4. Henderson H. Growing the Green Economy – Globally / H. Henderson // International Journal of Green Economics. – 2007. – №3/4. – P. 276-298.
5. Пахомов Ю. Проблема инноваций в Украине / Ю. Пахомов // Проблеми інноваційно-інституційного розвитку. – 2011. – №2. – С. 148-155.
6. Robertson J. The New Economics of Sustainable Development : A Briefing for Policy Makers / J. Robertson. – Oxon : Kogan Page, 2005. – 110 p.
7. Філіпенко А. С. Політика міжнародного сприяння економічному розвитку / А. С. Філіпенко // Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова. – 2012. – №3-4. – С. 81-88.
8. Howes S. Climate Change Mitigation and Green Growth in Developing Asia / S. Howes, P. Wyrwoll. – Tokyo : Asian Development Bank Institute, 2012. – 5 p.
9. Zhang J. Delivering Environmentally Sustainable Economic Growth : The Case of China / J. Zhang. – SD : Asia Society, 2012. – 25 p.
10. Klawitter S. Analysis of National Strategies for Sustainable Development : China Case Study / S. Klawitter. – Berlin : IISD, 2004. – 17 p.
11. Hackenesch C. Post-2015 : How Emerging Economies Shape the Relevance of a New Agenda / C. Hackenesch, H. Janus. – Bonn : German Development Institute, 2013. – 4 p.
12. Our Common Future : Report of the World Commission on Environment and Development / World Commission on Environment and Development. – Oxford, New York : Oxford University Press, 1987. – 400 p.
13. Біляцький С. Сталий розвиток економіки у процесах соціальних гарантій: міжнародний досвід та українська перспектива / С. Біляцький // Економічний часопис – XXI. – 2012. – №11-12(1). – С. 6-8.
14. Куценко В. Стратегія соціальної парадигми сталого розвитку / В. Куценко, О. Гаращук // Економіст. – 2011. – №4. – С. 10-13.
15. Pereira T. The Transition to Sustainable Society : a New Social Contract / T. Pereira. – LA : Springer, 2011. – 9 p.

16. Рощина Ю. Основные научные подходы к определению формулы закона рационального природопользования / Ю. Рощина // Економічний часопис – XXI. – 2012. – №11-12(1). – С. 80-83.
17. Berghall E. The Economic Crisis and its Consequences for the Environment and Environmental Policy / E. Berghall, A. Perrels. – Copenhagen : TemaNord, 2010. – 98 p.
18. Бондар О. Інноваційна політика України у контексті сталого розвитку та євроінтеграції / О. Бондар // Інноваційна економіка. – 2011. – №6. – С. 13-16.
19. Дука А. Інноваційний контур сталого розвитку національної економіки / А. Дука // Сталий розвиток економіки. – 2012. – №7. – С. 38-45.
20. Тараненко І. Інноваційний імператив сталого розвитку глобалізованого суспільства / І. Тараненко // Економічний вісник Донбасу. – 2011. – №3(25). – С. 51-56.
21. Офіційний сайт Організації об'єднаних націй [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.data.un.org/Data.aspx?d=WDI&f=Indicator_Code%3DATX.VAL.TECH.MF.ZS#WDI.
22. Офіційний сайт Світового банку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG/countries?page=1&display=default>.
23. Офіційний сайт Міжнародного валютного фонду [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.principalglobalindicators.org/Pages/Default.aspx>.
24. Green Growth and Developing Countries : A Summary for Policy Makers / Organization for Economic Cooperation and Development. – Paris : OECD Publications, 2012. – 27 p.
25. Song X. Challenges of Sustainable Development in China / X. Song // SD Promo Conference, Beijing, October, 30-31. – Beijing : RIT, 2008. – 32 p.
26. Unlocking Business Dynamism to Promote Green (Sustainable and Inclusive) Growth : Learning from Innovation in Emerging Economies / Overseas Development Institute. – London : ODI, 2013. – 77 p.

27. Офіційний сайт Coal India [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.coalindia.in/Documents/Events/Chairmans_Speech_38th_Annual_General_Meeting_18092012.pdf.
28. Renewable Energy Country Attractiveness Index 2013 : 10th Anniversary Edition / edited by B. Warren, K. White. – London : Ernst&Young, 2013. – 44 p.
29. Офіційний сайт Світового центру даних [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.wdc.org.ua/en/services/country-profiles-visualization>.